

İNGİLİS DİLİNDƏ FEİLİN NÖV KONSTRUKSİYALARI

Açar sözlər: passiv konstruksiya, aktiv növ, qayıdış növ, qarşılıqlı növ, orta növ

Key words: passive constructions, active voice, reflexive voice, reciprocal voice, middle voice

Ключевые слова: пассивные конструкции, активный залог, возвратный залог, взаимный залог, средний залог

Müasir ingilis dilində feilin növ kateqoriyası hərəkətin subyekti ilə obyekt arasında əlaqəni əks etdirir, yəni növ kateqoriyası cümlənin mübtədasının hərəkətin icraçısı olmasını və yaxud olmamasını göstərir. Növ kateqoriyası ilə bağlı mübahisə doğuran problem müasir ingilis dilində növ kateqoriyasının sayı ilə əlaqədardır. Dilçilərin böyük əksəriyyəti ingilis dilində feilin iki növünün olduğunu deyirlər: məlum növ (active voice) və məchul növ (passive voice). Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bəzi dilçilər (Jiqadlo, İvanova, İofik) ingilis dilində daha üç növün olduğunu iddia edirlər:

1. Qayıdış növ (reflexive voice). Bəzi dilçilər belə hesab edirlər ki, təsirli feil + qayıdış əvəzliyi, məsələn, *He dressed himself* “O, paltarını geyindi” qayıdış növün olduğunu bildirir. Lakin bir çox dilçilər (Poutsma, Smirnitki və b.) bununla razılaşmırlar. Onlar qeyd edirlər ki, qayıdış əvəzliləri sintaktik funksiya icra etsələr də semantik mənaya malik olmurlar, çünki hərəkətin icraçısına aid olurlar.

2. Qarşılıqlı bildirən növ (reciprocal voice). Dilçilərin fikrincə, təsirli feil + qarşılıqlı bildirən əvəzlik (each other, one another) bu növün formal strukturunu təşkil edir.

Bu iki növ haqqında öz fikrimizi belə izah etmək istərdik ki, feillərdən sonra işlədilən qayıdış və qarşılıqlı əvəzliləri bu mənəni verir, yəni bu əvəzliləri işlənmə-mədiyi təqdirdə həmin feillər qayıdış və yaxud qarşılıqlı mənəni verməyəcəklər. Məsələn,

Müqayisə edək: - *He dressed himself // He dressed the baby* “O, geyindi” “O, uşağı geyindirdi”.

3. Orta növ (Middle voice). İngilis dilində bəzi feillər vardır ki, cümlədə işlənmə xüsusiyyətlərinə görə həm təsirli, həm də təsirsiz ola bilər. Təsirli feil olduqda feildən sonra obyekt gəlir, təsirsiz olduqda isə heç bir obyekt işlənmir. Məsələn:

I burnt the paper / The paper burnt “Mən kağızı yandırdım”, “Kağız yandı”. Dilçilərin fikrincə, ikinci cümlədəki (*The paper burnt*) feil orta cinsdədir, çünki kağız hərəkətin icraçısı ola bilməz.

Müasir ingilis dilində felin məchul növü “to be” felinin müvafiq zaman forması və əsas felin keçmiş zaman feili sifəti (participle II) vasitəsilə düzəlir. Xəbəri məchul növdə olan cümlələr passiv konstruksiyalar adlanır. Məchul növ o zaman işlədilir ki, hərəkətin obyektini hərəkətin subyektinə nisbətən daha önəmli olsun. Məchul növ məlum növə oppozisiya təşkil edir. A.A.Xolodoviçə görə, passiv konstruksiyaların mübtədası cümlənin semantik mübtədasına uyğun gəlmir [6, s. 8]. Qeyd etmək lazımdır ki, xəbəri məlum növdə olan cümlələrin heç də hamısını məchul növə transformasiya etmək mümkün olmur. Bunun üçün cümlədə ən azı bir tamamlığın olması şərtidir, çünki cümləni passiv konstruksiyaya çevirərkən həmin cümlənin tamamlığı passiv konstruksiyanın mübtədası funksiyasını icra edir. Hərəkətin icraçısını (agens) qeyd etməyə çox vaxt ehtiyac qalmır. Lakin hərəkətin icraçısını mütləq qeyd etmək lazımdırsa, o zaman həmin semantik mübtədə “by” sözünü ilə xəbərdən sonra işlənəcəkdir və cümlədəki funksiyası sözünüli vasitəli tamamlıq olacaqdır. Aşağıdakı fellərdən sonra hərəkətin icraçısı mütləq cümlənin xəbərindən sonra “by” sözünü ilə işlənə bilər: *accompany* “müşayət etmək”, *attend* “baş çəkmək”, *bring about* “səbəb olmaq”, *cause* “səbəb olmaq”, *confront* “üzləşmək”, *control* “nəzarət etmək”, *follow* “izləmək, əməl etmək”, *join* “qoşulmaq” və s. *The answer was followed by an impressive silence.* “Cavabdan sonra təsiredici sükut çökdü” [19, s. 4]. İngilis dilində passiv konstruksiyalara, əsasən, təsirli fellər işlədilər cümlələrdə rast gəlinir. Belə ki, xəbəri məlum növdə olan cümlənin vasitəsiz tamamlığı passiv konstruksiyanın mübtədası olur. Belə fellərə misal kimi *to read* “oxumaq”, *to write* “yazmaq”, *to give* “vermək” və s. feilləri göstərə bilərik. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bəzən təsirsiz feillər də passiv konstruksiyalar düzəldə bilər. Məsələn: *Mr. Dereham is not in his room. His bed's not been slept in and all his things have gone.* “Cənab Derehem öz otağında yoxdur. Onun yatağı yatılmayıbdır və əşyaları yox olubdur” [14, s. 69]. Hərəkətin icraçısının (agens) ifadə edilib-edilməməsindən asılı olaraq feillər ikiüzlü və üçüzlü olurlar. İkiüzlü fellərin işləndiyi konstruksiyalara ingilis dilində daha çox gəlmək olar. Əgər hərəkətin icraçısı qeyd edilməyibsə, o zaman belə cümlələri məchul növdən məlum növə ya transformasiya etmək olmaz, ya da başqa bir element əlavə edilməlidir. Məsələn: *The crime, by any name was happening to a bewildered citizen, one Henry Babcock, whose place of execution was the witness stand in Judge Dutton's court. Henry Babcock was in a somewhat similar circumstance to the late Agnes Thompson, housewife, who had been struck down by a Mercedes-Benz and subsequently buried. Henry was being buried*

too, but he had uncomfortable disadvantage of not being dead. “Cinayət Hakim Dattonun məhkəməsində şahidlik kürsüsündə olan təəccüblənmiş bir vətəndaş Henri Babkoka qarşı baş verirdi. Henri Babkok Mercedes-Benz tərəfindən vurulmuş və dəfn edilmiş rəhmətlik evdar xanım Agnes Tomson ilə demək olar ki, oxşar vəziyyətdə idi. Henri də həmçinin dəfn edilirdi, lakin o, ölü olmamaq kimi əlverişsiz vəziyyətdə idi” (Your Witness by Helen Nielsen) [16, s. 40]. Bu nümunədə iki passiv konstruksiya verilmişdir: 1. *Agnes Thompson, housewife who had been struck by a Mercedes-Benz and subsequently buried*; 2. *Henry was being buried too*; Birinci cümlədə iki fel məchul növdə verilmişdir, lakin birinci feldən fərqli olaraq ikincinin icraçısı namələumdür. İkinci cümlədə də biz eyni halla qarşılaşırıq: hərəkətin icraçısı namələumdür. Y.M.Qordon və İ.P.Krılova yuxarıda qeyd edilən fellərin iştirakından asılı olaraq passiv konstruksiyaların aşağıdakı növlərini fərqləndirirlər:

1. **The direct passive** (vasitəsiz məchul) – Adından məlum olduğu kimi, passiv konstruksiyanın bu növü yalnız bir vasitəsiz tamamlıq tələb edən fellər olan cümlələrdə təsadüf edilir, məsələn: *At twilight he was carried to the field hospital.* “Qaranlıqda o, səhra xəstəxanasına aparıldı”.

a) Bu konstruksiya formal “it” əvəzliyi ilə başlayan, hissi və əqli qabiliyyət, təklif, əmr və s. bildirən fellər işlənən cümlələrdə də işlənir. Bu fellərə misal olaraq *to say* “demək”, *to announce* “əlan etmək”, *to report* “məlumat vermək”, *to explain* “izah etmək”, *to believe* “inanmaq”, *to propose* “təklif etmək” və s. göstərmək olar.

It was explained that Roy was unaccountably absent from duty that morning. “İzah edildi ki, Roy həmin səhər naməlum səbəbdən işdə yox idi” [14, s.71].

b) Vasitəsiz tamamlıqlar məsdər, tamamlıq budaq cümləsi, qayıdış əvəzliyi və yiyəlik əvəzliyi ilə işlənən isimlə ifadə edildiyi halda passiv konstruksiyaların işlənməsi mümkün olmayacaqdır. Məsələn:

a) *We arranged to meet at 5 o'clock.* “Biz saat 5-də görüşməyə razılaşdıq”.

b) *I saw that he was lying.* “Mən anladım ki, o, yalan danışır”.

c) *She hurt herself.* “O, özünə zərər verdi”.

d) *He cut his finger.* “O, barmağını kəsdi”.

Nümunələrə diqqət yetirsək, görürük ki, bu cümlələrin vasitəsiz tamamlıqları ilə passiv konstruksiya düzəltmək olmaz.

c) İngilis dilində tərkibində vasitəsiz tamamlıq olan frazeoloji feillər bir qayda olaraq passiv konstruksiyada işlənmir. Bu onunla əlaqədardır ki, vasitəsiz tamamlığı feildən ayırmaq olmur. Lakin onların bəziləri müstəsna olaraq passiv konstruksiyada işlənə bilər, məsələn: *to take care of* “qayğısına qalmaq”, *to take no notice* “fikir verməmək”, *to pay attention* “diqqət

yetirmək” və s. *I take care of my parents // My parents are taken care of.* “Mən valideynlərimin qayğısına qalırım // Valideynlərimin qayğısına qalırım”.

ç) Özündən sonra vasitəsiz tamamlıq tələb edən bəzi feillər mücərrəd mənə ifadə etdiklərindən passiv konstruksiya düzəldə bilmir, məsələn: *to resemble* “oxşamaq”, *to suit* “yaraşmaq”, *to fit* “yaraşmaq, oturmaq”, *to have (possess)* “malik olmaq”, *lack* “çatışmamaq, olmamaq”, *to hold* “tutmaq”. Məsələn:

a) *The girl resembles her elder sister.* “Qız böyük bacısına oxşayır”.

b) *That hat suited her.* “O şlyapa ona yaraşdı”.

c) *She lacks courage.* “Onun cəsərati yoxdur”.

Yuxarıda göstərilən nümunələrdəki vasitəsiz tamamlıqlar passiv konstruksiyada işlənə bilməz.

2. The Indirect Passive (vasitəli məchul). Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, ingilis dilində iki tamamlıq tələb edən feillər həm vasitəsiz tamamlıqla, həm də vasitəli tamamlıqla passiv konstruksiya düzəldə bilir. Məsələn:

My friend told me some interesting news. “Dostum mənə bir neçə maraqlı xəbər söylədi”.

1) *Some interesting news was told to me.* “Bir neçə maraqlı xəbər mənə söyləndi”.

2) *I was told some interesting news.* “Mənə bir neçə maraqlı xəbər söyləndi”.

Birinci cümlədə vasitəsiz tamamlıq, ikinci cümlədə isə vasitəli tamamlıq passiv konstruksiyanın mübtədasi funksiyasını icra edir.

3. The Prepositional Passive (Sözönülü məchul) – passiv konstruksiyanın bu növünün digərlərindən fərqli cəhəti onun feilin sözönü ilə işlənməsidir. Məsələn: *To speak about* “haqqında danışmaq”, *to look at* “baxmaq”, *to comment on* “şərh vermək”, *to laugh at* “gülmək” və s.

They spoke about that accident // That accident was spoken about. “Onlar həmin hadisə haqqında danışdılar // Həmin hadisə haqqında danışıldı”. Qeyd etmək lazımdır ki, passiv konstruksiyanı tədqiq edən dilçilərin çoxu passiv konstruksiyaların növlərə görə təsnifatını apararkən orada iştirak edən tamamlıqların növlərinə əsaslanırlar. Bu dilçilərdən Y.E.Levitskaya, Y.V.Zırya-nova və başqalarının təsnifatı məhz bu prinsip əsasında edilmişdir [12. s.15]. İngilis dilində növ konstruksiyaların tədrisi zamanı bir sıra problemlər yaranır. Bu problemlərdən biri ingilis və Azərbaycan dillərindəki söz sırasının fərqli olmasıdır. Ana dili ilə müqayisədə ingilis dilində söz sırasının fərqli olması və növ konstruksiyalarının analitik vasitə ilə düzəlməsi tələbələr üçün bir qədər çətinlik törədir.

Ədəbiyyat

1. Musayev O.İ. İngilis dilinin qrammatikası, B., Qismət, 2007, 587 səh.
2. Методика преподавания иностранных языков: общий курс [учеб. пособие] / отв. ред. А.Н. Шамов. М.: АСТ: АСТ-Москва: Восток-Запад, 2008.
3. Пальмер Г. Устный метод обучения иностранным языкам. М., 1960.
4. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. М.: Просвещение, 1991. 223 с.
5. Alexander L.G. Longman English Grammar, New-York, Longman, 2003, 295 pp.
6. Palmer H. Colloquial English, 100 Substitution Tables. — London, 1916
7. Stories for discussion, М., Высшая Школа, 1986, 204 pp.
8. <https://englex.ru/what-is-communicative-approach/>

V.Mammadova

The Voice Constructions in English Summary

This article deals with the problem of voice constructions in English. In this article we tried to investigate voices of the verb in English and their distinctive features. In English there are two main voices: active and passive voices. Besides, there are three more voices which are reflexive, reciprocal and middle voices. In English, passive constructions appear, mainly, in the sentences which are used with transitive verbs. The scholars, depending on the participation of the appropriate verbs, distinguish the following types of passive constructions:

The direct passive. As it is evident from the title, this type of the passive constructions occurs in the sentences with the verbs demanding only one direct object.

The Indirect Passive. In Modern English, the verbs demanding two objects, make the passive constructions with both direct and indirect objects.

The Prepositional Passive. The feature that makes this type of passive constructions differ from other ones is that its verb is used with a preposition. In Modern English, while teaching the passive constructions, there appear some difficulties. One of them is the difference between the word-order of the Azerbaijani and English languages. Compared to the

mother-tongue, the different word-order in English and the making of the passive constructions by the help of analytical means create some difficulties for the students. In the article viewpoints of some scholars are also looked through, which are considered to be very valuable in linguistics.

В Мамедова

Залог в английском языке

Резюме

Эта статья посвящена проблеме залога в английском языке. В этой статье мы попытались исследовать залог глагола в английском языке и их отличительные черты. В английском языке существует два основных вида залога: активный и пассивный. Кроме того, в английском языке существуют ещё три вида залога которые называются возвратный залог, взаимный залог и средний алог. В английском, пассивные конструкции появляются, главным образом, в предложениях которые использованы переходными глаголами. Ученые, в зависимости от участия соответствующих глаголов, различают следующие типы пассивных конструкций:

Прямой пассив. Как видно из названия, этот тип пассивных конструкций встречается в предложениях с глаголами, требующими только одного прямого дополнения.

Косвенный пассив. В современном английском языке глаголы, требующие двух объектов, образуют пассивные конструкции как с прямыми, так и с косвенными дополнениями.

Предложный пассив. Особенность, которую образует этот тип пассивных конструкций заключается в том, что его глагол используется с предлогом. В современном английском языке, при преподавании пассивных конструкций, возникают некоторые трудности.

Одним из них является различие между порядком слов азербайджанского и английского языков. По сравнению с родным языком, различный порядок слов в английском языке и создание пассивных конструкций с помощью синтаксических средств создают некоторые трудности для студентов. В статье также просматриваются точки зрения некоторых ученых, которые считаются очень ценными в лингвистике.

Rəyçi: Şəlalə Əliyeva
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru